

KÁNTOR SÁNDORNÉ

MATEMATIKAI DISSZERTÁCIÓK A DEBRECENI TUDOMÁNYEGYETEM MATEMATIKAI SZEMINÁRIUMÁBAN A 20. SZÁZAD ELEJÉN (1927–1940)

1. rész

*Két részből álló írásunkban 16 matematikai disszertációt mutatunk be szerzőik (15 fő) életrajzi adataival és későbbi karrierjének felvázolásával. Ezen disszertációkat 1927 és 1940 között Dávid Lajos professzor vezetésével írták. Ezen időszakban ő volt a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumának vezetője. A dolgozatok témái kapcsolódtak az ő tudományos munkásságához, így például a matematika történetével (a két Bolyai munkássága) vagy a matematikai elemzés problémáival. A disszertációkat külön könyvként adták ki. Később ezeket a *Dissertationes Davidianae Debrecen 1927–1940* nevű kolligátumban gyűjtötték össze. Megemlítendő, hogy az összeállítás nem tartalmazza Kárteszi Ferenc értekezését, akinek munkáját a filozófia doktorainak disszertációi között találtuk meg. Az első részben az 1927 és 1934 közötti időszakot tekintjük át.*

Kulcsszavak: Matematikai Szeminárium, Debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem, Dávid Lajos, disszertációk, *Dissertationes Davidianae*

*DOCTORAL DISSERTATIONS ON THE MATHEMATICAL SEMINAR OF THE UNIVERSITY OF DEBRECEN AT THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY (1927–1940). In this article we present 16 mathematical dissertations, the life and later carrier of their authors (15 persons) in two parts. These dissertations were written under the direction of Professor Lajos Dávid between 1927 and 1940. At that time he was the leader of the Mathematical Seminar of the University of Debrecen. The themes of the dissertations were connected with his scientific work, such as history of mathematics (the two Bolyais), or research work in mathematical analysis (arithmetic-geometric mean). The dissertations were published separately as books. Later these were collected in a colligation named *Dissertationes Davidianae Debrecen 1927–1940*. We have to mention this colligation does not contain the dissertation of Ferenc Kárteszi. We found his work among the dissertations of Doctors of Philosophy in the Library of the University of Debrecen. (Part 1: 1927–1934).*

Keywords: Seminar for Methematic of the University of Debrecen, Lajos Dávid, dissertations, *Dissertationes Davidianae*

Bevezetés

A Debreceni Tudományegyetemen 1924/25 tanévtől voltak matematikai előadások, amelyeket először szakelőadók (Wodetzky József és Dávid Lajos) tartottak. A Matematikai Szeminárium (modern értelemben a Matematikai Intézet) 1928-ban alakult meg Dávid Lajos vezetésével. 1945 végéig a Matematikai Szeminárium személyzete egy

professzorból, egy tanársegédből és egy díjtalan gyakornokból állt. Kicsi volt a hallgatói létszám is, 8–10 fő volt egy évfolyamon.

Dávid Lajos, a debreceni Matematikai Szeminárium első igazgatója szíven viselte a tudomány sorsát. Az ő érdeme a matematikai doktori iskola megeremtése és a Matematikai Szeminárium Könyvtárának a létrehozása is.

Tudományos munkásságának két fő iránya volt: az analízis és a matematikatörténet. Ezek a témák visszatükröződtek a doktoranduszok munkáiban is. Irányítása alatt 15 (+1) matematikai doktori értekezés született a Debreceni Tudományegyetemen 1927–1940 között. Közülük matematikatörténeti témájú volt, illetve a Bolyai-kutatással foglalkozott Vajnóczky István, Jelitai József, Keresztesi Mária, Hárs János, Springer István, Csada Imre, Bujdosó Ernő és Szénássy Barna dolgozata. A másik, vagyis a *medium arithmetico-geometricum* témájához kapcsolódott Jankó Antal, Barna Béla és Szilágyi Imre dolgozata.

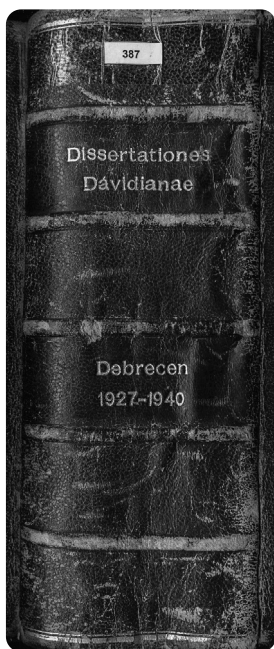
A Matematikai Szeminárium megalakulásával egy időben indult meg egy tudományos jellegű kiadványsorozat, a *Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából*, amely az 1927 és 1940 között a Dávid Lajos vezetése alatt elkészült 15 magyar nyelvű doktori disszertációt és azoknak német nyelvű összefoglalóját tartalmazza.

Az alábbiakban megvizsgáljuk és nyomon követjük az első debreceni doktori műhely tagjainak életútját és munkásságát. Egy kivétellel (Szilágyi Imre) sikerült mind-egyikük pályafutását rekonstruálni, így összefoglaló áttekintést is nyerhettünk. Kitérünk a doktori műhely érdemtelenül mellőzött vezetőjének, Dávid Lajos professzornak a munkásságára is.

1933-ban nem jelent meg füzet a *Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából* sorozatban. Ebben az időszakban – a gazdasági válság miatt – anyagi problémák merültek fel a Matematikai Szeminárium működésével kapcsolatban is. Ezt tükrözi két érdekes adalék is: egyrészt bár Kárteszi Ferenc is a Debreceni Tudományegyetemen Dávid Lajosnál doktorált 1933-ban, az ő dolgozata nem került bele a kiadványsorozatba. Másrészt az érdekes, hogy 1933-ban Dávid Lajos nem vállalta fel Nikodémusz Antalt (1895–1947) disszertánsaként.

Dissertationes Davidianae Debrecen 1927–1940

A sorozat köteteinek kiadója Dávid Lajos debreceni matematikaprofesszor volt. A 15 disszertáció a *Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából* I–XV. füzetekben jelentek meg. Ma kolligátumként, *Dissertationes Davidianae Debrecen 1927–1940* címen, a DE Matematikai Intézetének Könyvtárában, 387 leltári szám alatt lelhető fel.

1. kép. *Dissertationes Davidianae Debrecen 1927–1940 kolligátum*

A 16. doktor Kárteszi Ferenc volt, akinek a disszertációja a debreceni bölcsészdoktori értekezések között található (10:8, DEK 5675).

A 15 disszertáció és a német nyelvű összefoglalói a következő címmel jelentek meg:

I. SPRINGER István, *Bolyai János axiomatikájának kiegészítése* (Budapest: Athenaeum Nyomda, 1927).

[Stephan SPRINGER, Ergänzung der geometrischen Axiomatik Johann Bolyai's]

II. JANKÓ Antal, *A medium aritmetiko-geometrikum kvaterniók esetén* (Pécs: Dunántúl Egyetemi Nyomdája, 1928).

[Anton JANKÓ, Der Algorithmus des arithmetisch-geometrischen Mittels für Quaternionen]

III. CSADA Imre, *Az V. posztulátum Bolyai Farkas-féle ekvivalensei* (Sárospatak: Fischer Könyvnyomdája, 1929).

[Emerich CSADA, Die dem V. Postulat gleichwertigen Postulate bei W. Bolyai]

IV. VAJNÓCZKY István, *A matematika Pauler Ákos rendszerében* (Debrecen: Tiszántúli Hírlap Rt. Könyvnyomdája [1929]).

[Stephan VAJNÓCZKY, Die Mathematik in philosophischen System von Ákos Pauler]

V. HITTRICH József, *Térfogat és egyenletes eloszlású sugárzás* (Budapest: Franklin Társulat Nyomdája, 1932).

[JOSEF HITTRICH, Volumen und gleichmässige Strahlung]

- VI. WOYCIECHOWSKY (JELITAI) József, *Sipos Pál élete és matematikai munkássága* (Budapest: Athenaeum, 1932).
[Josef v. WOYCIECHOWSKY, Paul Sipos ein ungarischer Mathematiker des ausgehenden 18. Jahrhunderts]
- VII. BARNÁ Béla, *A médium aritmetiko-geometrikum elméletéhez* (Debrecen: Nagy Károly és Társai Nyomdája, 1932).
[Béla Barna Zur Theorie des arithmetischen–geometrischen Mittels]
- VIII. BUJDOSÓ Ernő, *A matematika didaktikája Bolyai Farkasnál* (Szeghalom: Kultur Nyomda, 1934).
[Ernst BUJDOSÓ, Didaktik der Mathematik bei Wolfgang v. Bolyai]
- IX. TARDOS Vida, *Térgörbék szinguláris pontjairól* (Pannonhalma, 1934).
[Vida TARDOS, Über singuläre Punkte von Raumkurven]
- X. SZILÁGYI Imre, *Közéérték-függvények iterálása*, Debrecen, 1935 (Budapest: Stephaneum Nyomda Rt., 1935).
[Emerich SZILÁGYI, Iteration von Mittelwertfunktionen]
- XI. KERESZTESI Mária, *A magyar matematikai műnyelv története* (Debrecen: Harmathy Nyomda, 1935).
[Mária KERESZTESI, Die Geschichte der ungarischen Fachsprache in der Mathematik]
- XII. ZIGÁNY Ferenc, *Görfelületek konformis leképezéséről* (Debrecen: Franklin Társulat Nyomdája, 1935).
[Franz ZIGÁNY, Über konforme Abbildung von krummen Flächen]
- XIII. SZÉNÁSSY Barna, *Bolyai Farkas infinitézimális gondolatai* (Debrecen, 1937).
[Barna SZÉNÁSSY, Wolfgang Bolyai's infinitesimalische Gedanken]
- XIV. HÁRS János, *A Debreceni Arithmetika – a legrégebb magyar matematikai munká – teljes szövege, magyarázata, kritikája* (Sárospatak: Nyomtatva Kisfaludy László a Ref. Főiskola betűivel, 1938).
[Johann HÁRS, Die Arithmetik von Debrecen – das älteste ungarische mathematische Werk – mit kritischen Erklärungen]
- XV. GÁSPÁR Gyula, *A végtelen permutációcsoportok általánosítása* (Debrecen, 1940).
[Julius GÁSPÁR, Eine Verallgemeinerung der unendlichen Permutationsgruppe]¹

¹ A sorozat füzeteiből néhányat, amelyek ma is érdeklődésre tartanak számot, Gazda István vezetésével digitalizáltak a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai. A matematikatörténeti témájú dissertációk kutatási eredményeit Szénássy Barna is beépítette *A magyarországi matematika története a XX. század elejéig* című könyvébe. Ezekre minden esetben külön fogunk utalni.

*A Matematikai Szeminárium vezetője Dávid Lajos egyetemi tanár,
Bolyai-kutató
(Kolozsvár, 1881 – Leányfalu, 1962)*

Édesapja Pákéi Dávid Antal jószágigazgató és földbirtokos, édesanyja Huszti Sárossy Anna. Dávid Lajos iskoláit a Kolozsvári Református Kollégium elemi iskolájában kezdte el, ahol Szabó Dezső, a későbbi író, osztálytársa volt. 1889-ben Kolozsváron érettségizett, utána a Kolozsvári Tudományegyetemen a Matematikai és Természettudományi Karon tanult tovább. Elsősorban matematikával foglalkozott, Schlesinger Lajos, Vályi Gyula és Klug Lipót professzorok irányítása alatt, de hallgatta Farkas Gyula fizika- és Fabinyi Rudolf professzorok előadásait is. 1903-ban írta meg „*A Gauss-féle medium arithmetico-geometricum*” című doktori disszertációját. 1904-ben szerezte meg doktori oklevelét és utána a matematika–fizika szakos középiskolai tanári oklevelet. Az 1903/04. tanévben a Kolozsvári Főgimnáziumban gyakorló, illetve helyettes tanár volt. 1904–1905-ben katonai szolgálatát töltötte le. 1905–1906-ban Göttingenben és Párizsban volt tanulmányúton. Hazatérése után először a Kolozsvári Unitárius Gimnáziumban kiegészítő tanár (1906–1907), majd a Székelyudvarhelyi Református Gimnáziumban tanár (1908–1912). 1910-ben a Kolozsvári Tudományegyetemen az *Algebrai számok és függvények* című témakörben szerezte meg az egyetemi magántanári képesítést. Egyetemi előadásait Székelyudvarhely és Kolozsvár közt ingázva tartotta meg. 1912-ben Schlesinger Lajos meghívására részt vett Gauss műveinek a kommentálásában a Göttingeni és a Giesseni Matematikai Szemináriumokban.

1914-ben a budapesti VIII. ker. Állami Főreáliskolában kapott helyettes tanári állást. Tanári munkájában pontosnak, lelkiismeretesnek és törekvőnek tartották. Kiváló szakismeretekkel rendelkezett és odaadóan tanított. Munkája eredményes volt. Tanítványai és kollégái becsülték. Sok előadást tartott a *Matematikai és Fizikai Társulat* ülésein.

1916-ban Fejér Lipót és Beke Manó javaslatára a Budapesti Tudományegyetem a függvénytan egyetemi magántanárává habilitálta. 1918-ban elsőként tartott tudománytörténeti előadásokat, melyek témája a függvénytan története volt. 1919 és 1929 között a Budapesti Polgári Iskolai Tanítóképző Főiskola, az ún. *Paedagogium* tanára volt. Bekapcsolódott az oktatás kérdéseinek vizsgálatába. Tanügyi reformokkal foglalkozott. Érdeklődése ekkor terelődött a Bolyai-kutatás irányába. 1923-ban jelent meg legjelentősebb könyve „*A két Bolyai élete és munkássága*” címmel.

Dávid Lajos már 1924-ben rámutatott arra, hogy Bolyai János művében megtalálhatók a relativitáselmélet csírái. Adatainak pontossága miatt ma is fontos forrásmunka, amely 1979-ben jelent meg második kiadásban.

A tanárképzés elhivatott szakembere volt. 1925-től a Debreceni Tudományegyetemen matematikából szakelődő, 1929–1933 között nyilvános rendkívüli, 1933–1940 között rendes egyetemi tanár. Munkásságában újra előkerültek az aritmetikai és geometriai közepek vizsgálatai, a matematika története, a Bolyai-kutatás, illetve a matematika népszerűsítése.

Debrecenben az ő feladata volt a *Matematikai Szeminárium* megszervezése, az intézeti könyvtár megalapítása, a tudományos minősítéssel rendelkező kutatók kinevelése. Az ő vezetésével jött létre az első magyar matematikatörténeti kutatócsoport. Jelentős érdeme, hogy megindította a *Közlemények a Debreceni Egyetem Matematikai Szemináriumából* c. füzetsorozatot (1927–1940), amelyben 15 doktori disszertáció jelent meg. A témák jó része Dávid Lajos kutatásaihoz kapcsolódott.

A Matematikai Szemináriumban kevés volt a beosztott, így Dávid Lajos professzor sokféle előadást tartott: ábrázoló geometria, végtelen sorok, infinitézimális számítás, geometria, függvénytan, egyenletek gyakorlati megoldása, differenciálegyenletek elmélete, felületek elmélete, valószínűségszámítás, gyakorlati matematika.

A tanulás megkönnyítésére könyveket írt a hallgatók számára, pl. *Gyakorlati differenciálgeometria I, Síkgörbék* címmel. Tartott előadásokat az orvostanhallgatók számára is.

Tanítványai szerették. Stílusa közvetlen volt, előadásai színesek és élvezetesek voltak. Nagy jelentőséget tulajdonított a matematika alkalmazásainak, a műszaki és gazdasági vonatkozásoknak.

Tanítványaival órán kívül is tartotta a kapcsolatot, szívesen ment el velük kirándulni, a lakásán is fogadta őket, a nyári vakációban válaszolt leveleikre.

„Közvetlen modorú, segítőkész volt. Mások érveit mindig türelemmel hallgatta végig és jó szándékúan méltányolta is. A matematika debreceni egyetemi oktatása egyénileg nagyon sokat köszönhet az ő működésének, nemcsak a színvonal és a tárgykörök korszerű és a lehetőségekhez képest minél magasabb szinten tartásával, hanem a Matematikai Szeminárium, ahogy akkor nevezték a Matematikai Intézet őst, minél tágabb anyagi fejlesztésével. Jórészt a semmiből teremtette elő a legszükségesebb szakmai könyveket, kézikönyveket. A könyvtár színvonalának és ellátottságának emelkedése a hallgatóság munkájára is jó hatást gyakorolt, és lassan a hallgatók száma is növekedni kezdett.” (*Barna Béla matematikaprofesszornak, Dávid Lajos egykori doktoranduszának véleménye*)

„Rendszeres, módszeres és szellemes előadó volt. Sajnos, oktatási leterheltsége a harmincas években nem engedte meg, hogy legkedvesebb kutatási területeiről, a két Bolyai munkásságáról előadásokat tARTHASSON. Előadásait gyakran fűszerezte találó hasonlatokkal, szellemes megjegyzésekkel, pihentető matematikai aforizmákkal, vagy anekdotákkal. Ilyen megjegyzéseiben nagy segítséget nyújtott számára irodalmi és matematikatörténeti érdeklődése, ismeretei.

Nagyon közvetlen volt. Debrecenben szinte teljesen egyedül volt, ugyanakkor sok szívóssággal rendelkezett ahhoz, hogy az anyagi nehézségek közepette a Matematikai Szeminárium könyvtárának az alapjait lefektesse. Tény az, hogy debreceni működése során mintegy 400–500 eléggé válogatott matematika könyvet sikerült megvásárolnia.” (*Szénássy Barna matematikaprofesszornak, Dávid Lajos egykori disszertánsának véleménye*)

Didaktikával elméletileg is foglalkozott. A Tanárképző Intézetben is tartott előadásokat. Azt vallotta, hogy: *„a professzor ne csak meggyőződésszerűleg tudja, amit előad, hanem tudja azt meggyőződéssé tenni a hallgatói számára is, azaz egyúttal tanítómester is legyen”.*

Az 1934/35. tanévben bölcsészkarai dékán, a következő tanévben prodeán volt.

2. kép. Dávid Lajos egyetemi nyilv. r. tanár, a Debreceni Tudományegyetem bölcsészkarának dékánja, 1935. május

Tagja volt a tanári vizsgalóbizottságnak, az érettségi vizsgákon kormányképviselő volt. Több tanulmányt is írt a középiskolák reformjairól, hangsúlyozva az embereknek a konkrétumokhoz való határozott vonzódását, mint természetes vezérlő elvet a középiskolák oktatásának kialakításánál.

1940 és 1944 között a Kolozsvári Tudományegyetem utolsó matematikaprofesszora és a Matematikai Intézet igazgatója volt. Ebben az időszakban készült el a *„Bolyai-geometria az Appendix alapján”* című könyve. 1944-ben visszajött Magyarországra, de hazatérése után mellőzték, nem kapott méltó állást, nem kapta meg tudományos mun-

kásságának megfelelő minősítést. Nem ítélték oda neki a tudományok doktora fokozatot. Budapesten a Geofizikai Intézetben, majd a Nemzeti Múzeumban dolgozott. 1950-ben nyugdíjazták. Bolyai János születésének 150. évfordulóján a könyveit nem állították ki. Kedvenc témáján, a Bolyai-kutatáson kerestfiával, Kalmár Lászlóval, még tovább dolgozott, de az 1960-as Matematikai Kongresszuson már csak hallgatóként vett részt.

55 munkája jelent meg, 10 kiadatlan műve van.

Kutatásaim során több olyan levelet kaptam, amelyben Dávid Lajos és disszertánsai kapcsolatáról volt szó.

Érdekes Dávid Lajosnak Nikodémusz Antalhoz (1895–1947),² a Hajdúböszörményi Gimnázium tanárához írt, 1933. június 9-én keltezett levele. Nikodémusz Antalt érdekelte a Bolyai-kutatás. Fennmaradt kéziratban egy, a két Bolyaival foglalkozó dolgozata is (1931).

Doktorálási ügyben folyamodott Dávid Lajoshoz, aki a következőket válaszolta:

„Sejtem, hogy doktorátus ügyben fáradozik. Mivel köztudomású, hogy a Matematikai Tanszék sorsa is teljesen bizonytalan, ezért nagyobb vállalkozásokba nem bocsátkozhatom. Ez nem zárja ki, hogyha a Kolléga Úrnak kész, és őszig kidolgozható problémája van, azt be ne nyújtsa. Tehát szívesen veszem azt, ha valaki kész és elfogadható disszertációval jön, de el kell zárkóznom az elől, hogy én biztassak fel valakit valamilyen problémára a jelenlegi zűrzavaros viszonyok között.”

DÁVID LAJOS FŐBB MUNKÁI, KÖNYVEI:

1. „Theorie des Gauss'schen verallgemeinerten und speziellen aritmetisch-geometrischen Mittels”, *Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn* 25 (1907): 152–171.
2. „Az algebrai iteráció elméletéhez”, *Matematikai és Természettudományi Értesítő* 26 (1908): 230–240.
3. *A két Bolyai élete és munkássága* (Budapest, 1923). [2. bővített kiadás, Budapest: Gondolat, 1979]
4. *Bolyai geometria az Appendix alapján* (Kolozsvár: Minerva, 1944). [Hasonmás kiadás Budapest: Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola, 1992]
5. „Debreceni régi matematikusok”, *A debreceni Tisza István Tudományos Társaság II. Osztály munkái* 2, 4. sz. (1927): 35–54.
6. „Gauss”, *Középiskolai Matematikai Lapok* 3 (1927): 133–148.

² Nikodémusz Antal felesége, Strömpl Brigitta is matematika szakos tanárnő volt, három gyermekük közül kettő, illetve unokája, Nikodémusz Anna és dédunokái, a Járai fiúk is matematikusok vagy informatikusok lettek.

A 16 matematikai doktor életútja és munkássága

1. Sályi (Springer) István
 gépészmérnök, egyetemi tanár, a tudományok doktora
 (Budapest, 1901 – Miskolc, 1974)

Sályi (Springer) Istvánt 1928. április 21-én avatták *sub auspiciis Gubernatoris* doktorrá. Ő volt Debrecenben az első bölcsészdoktor, aki matematikából írta doktori disszertációját. Gépészmérnöki végzettségét egészítette ki matematikai tanulmányokkal.

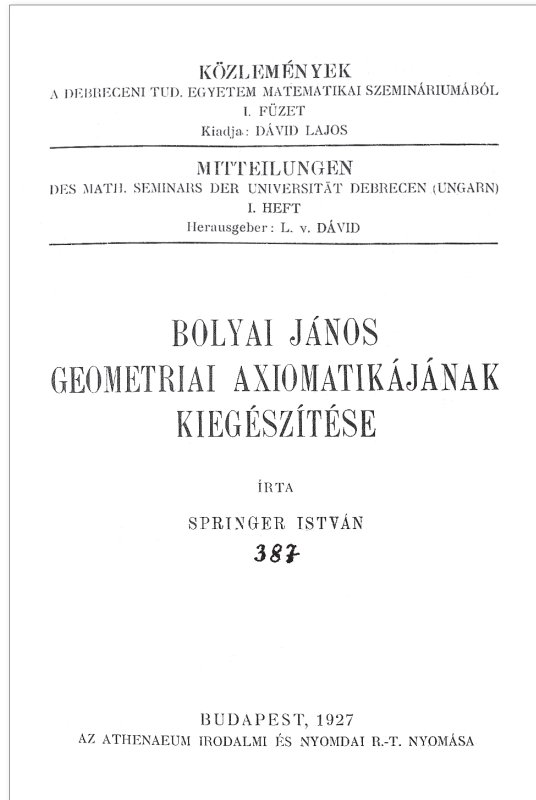
3. kép. Springer István *sub auspiciis Gubernatoris* doktoravatása a Debreceni Református Kollégium Dísztermében, 1928. április 21.³

Sályi (Springer) István dr. Springer Ferenc budapesti ügyvéd, országgyűlési képviselő, udvari tanácsos, az FTC megalapítója fia volt. Édesanyja Bauer Mária Kornélia. Családi nevét 1937-ben változtatta meg Sályira.

Gimnáziumi tanulmányait a budapesti VIII. és IX. kerületi Főgimnáziumban végezte. Az 1919/20. tanévtől az 1922/23. tanévvel bezárólag a Budapesti József Műegyetem hallgatója volt. 1923. november 15-én kapta meg gépészmérnöki oklevelét. 1924–28 között műhelymérnökként dolgozott a Ganz Vagon- és Gépgyárban. Közben, elsősorban gépészmérnöki ismereteinek kiegészítésére, matematikai tanulmányokat folytatott a Budapesti Tudományegyetemen. Itt került kapcsolatba Dávid Lajossal, és témaválasztása megnyerte a professzor tetszését.

³ A képen levő szöveg: „Springer István gépészmérnököt, néhai dr. Springer Ferenc országgyűlési képviselő fiát, most avatta a debreceni Tisza István Tudományegyetem *sub auspiciis Gubernatoris* doktorrá. A debreceni egyetem matematikai és természettudományi szakcsoportjának ő az első felavatott doktora. A képen 1. Springer István, a jobb oldalon, a díszes ornátusban ülő egyetemi tanács tagjai között 2. Verzár Frigyes rektor magnificus.”

Az 1926/27. iskolai tanév második félévében a Debreceni Tudományegyetem bölcsészkarának volt a hallgatója. Műegyetemi tanulmányainak beszámításával kapta meg az engedélyt a doktori szigorlat letételére. Fő tárgya a matematika volt, melléktárgyai pedig az elméleti fizika és a kozmográfia.

4. kép. Springer István disszertációja

1927-ben nyújtotta be a „*Bolyai János geometriai axiomaticájának kiegészítése*” című doktori disszertációját. Ez a munka megjelent nyomtatásban a *Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából* sorozat első füzeteként, 106 oldal terjedelemben. A bírálók, Dávid Lajos és Wodetzky József professzorok a munkát kitűnőnek minősítették. Tárgyát és feldolgozási módját tekintve a nemzetközi irodalomban is számottevő, önálló dolgozatnak tartották. Az axiomaticus gondolkodásmód elemei Sályi István további munkásságában is felismerhetők.

Az értekezés témája a Bolyai-geometria axiómarendszere. Bolyai János abszolút geometriáját a párhuzamossági posztulátumtól független euklideszi axiómákra építette fel. Nem sokkal az *Appendix* megjelenése után Bolyai János foglalkozott azzal a tervvel,

hogy azt kiegészíti egy, az abszolút geometriához illeszkedő alaptételrendszerrel. Tér-elméletének alapgondolata az volt, hogy a geometriát a sík és a (körrel identifikáló) gyűrű alaptulajdonságainak a segítségével építse fel.

Springer disszertációjának célja az volt, hogy bemutassa, hogy Bolyai Jánosnak ez a gondolata célravezető. Ehhez útmutatóként szolgáltak Bolyai János megjegyzései és Bolyai Farkas *Tentamenje*. A tematikai sorrendje kissé eltér attól, ahogy Bolyai János tárgyalta a témát. Springer arra az eredményre jutott, hogy Bolyai Jánosnak a *Raum-Lehre*-ben szereplő axiómái a geometria hiánytalan felépítéséhez nem elegendők, ki kell egészíteni azokat még néhány egybevágósági és folytonossági axiómával.⁴

Springer a József Műegyetem Gépészmérnöki Kara Műszaki Mechanikai Tanszékén lett tanársegéd 1928-ban. A következő években a betonok rugalmas tulajdonságainak a vizsgálatával foglalkozott. 1935-ben nyújtotta be „*A beton lassú alakváltozása*” című műszaki doktori értekezését. Az 1931/32. tanévben, az elnyert Smith Jeremiás-féle ösztöndíjjal, a washingtoni *National Bureau of Standards*-en dolgozott, ahol lehetősége volt kísérleteinek elvégzésére. 1936-ban a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gépész- és Vegyészmérnöki Kar Gépészmérnöki Osztályának műszaki doktorává avatták. Műszaki doktori értekezése azt mutatja, hogy inkább elméleti szakember volt, viszont megbecsülte a kísérleti kutatómunkát is. Ő írta meg Pattantyús Géza *Gépészeti zsebkönyvének Mennyiségtan, Mechanika, Szilárdságtan* fejezeteit, ami 1937-ben külön könyvben is megjelent. Itt felhasználta magas szintű matematikai tudását, mert a műszaki mechanikát és matematikát a vektor- és tenzorszámítás alkalmazásával építette fel. Ezt a könyv előszavában is kifejtette:

„Mechanika és a Szilárdságtan megírásában a vektor- és tenzorszámítás voltak azok az eszközök, amelyeknek messzemenő alkalmazásával és előnyeik teljes kihasználásával megkísérelhettem a szűkre szabott keretek között is a mechanikai és szilárdságtani tudományok alapjainak összefüggő szerves felépítését.”

1937-ben otthagyta a Műegyetemet, s a Szabadalmi Bíróságon szabadalmi bíró lett. Ennek oka az volt, hogy két doktorátussal sem haladt előre a ranglistán. Az új munkahelyen szerezte meg a jogi ismereteit, amelyeket később Miskolcon, mint egyetemi vezető, sikerrel használt fel. 1939-ben habilitált a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gépész- és Vegyészmérnöki Karán. A „*Szilárdságtan különleges problémái*” címmel tartotta magántanári előadásait. 1946-tól a statika tantárgy meghívott előadója a Műszaki Mechanika Tanszéken. Az 1948/49-es tanévben az Általános Mérnöki Kar Mechanika Tanszékén a mechanika tantárgyat adta elő. 1948 és 1950 között az Állami Műszaki Főiskolán a statika tantárgy előadója volt, amely tantárgyakhoz jegyzetet is készített. Tartott előadásokat a Mérnöki Továbbképző Intézetben (1945) is.

⁴ SZÉNÁSSY Barna *A magyarországi matematika története a XX. század elejéig* című könyvében hivatkozott a disszertáció megállapításaira.

Sályi 1949-ben a Miskolcon megalakult Nehézipari és Műszaki Egyetem Mechanika Tanszékének tanszékvezetője lett, amelyet 1971-ig vezetett. 1950-től egyetemi tanár. 1952-ben a Tudományos Minősítő Bizottságtól megkapta a kandidátusi, majd 1958-ban a műszaki tudományok doktora fokozatot. 1953 és 1973 között a Tudományos Minősítő Bizottság tagja volt.

1950 és 1961 között a Miskolci Egyetem rektora volt. Ez idő alatt kezdődött meg az Egyetemváros felépítése. Sok embernek az a véleménye, hogy nélküle nem tudott volna meggyökeresedni az NME.

Az 1960-as évektől több módszertani változtatást vezetett be az oktatás hatékonyságának javítására, ilyen volt pl. a mechanika oktatásában a kötött vektorrendszerek általános tárgyalása.

Az 1961-es, a bristoli egyetemen tett angliai tanulmányútjának tapasztalatait építette be a műszaki felsőoktatásba. A magas szintű egyetemi oktatás megvalósításához egy teljes egyetemi jegyzetsorozat megírásával járult hozzá (*Statika, Kinematika és kinetika, Lengéstan, Szilárdságtan I-II, Mechanikai Példatár*). Nagy jelentőséget tulajdonított az utánpótlás nevelésének, több fiatal kutató munkáját irányította.

Előadásai kitűnőek, precízen felépítettek és szépen fogalmazottak voltak. Előadásait és számonkéréseit is nagy gonddal tervezte meg. Rendkívül igényes volt. Gyönyörűen rajzolt a táblára.

A műszaki mechanika magasabb színvonalú oktatásáért küzdött. Fontosnak tartotta az alkalmazások kiterjesztését. Ő vezette be Magyarországon elsőként az alkalmazott mechanikai ágazat keretében folyó oktatást, és neves professzorokat nyert meg céljai megvalósításához. Jegyzetei és tankönyvei ragyogóak voltak. Különösen kiemelkedik a Fáber Gusztávval közösen írt *Szilárdságtani példatár*.

1969-ben az MTA Sályi István vezetésével tanszéki Akadémiai Kutatócsoportot hozott létre. 1968–73 között az IUTAM (*International Union of Theoretical and Applied Mechanics*) Magyar Nemzeti Bizottságának volt az elnöke. Szabó Jánossal együtt kezdeményezte, hogy legyenek rendszeresen ismétlődő tudományos kollokviumok a mechanika tárgykörben.

Ő alakította ki a mechanika tudományterületén végzett munkásságával az ún. Sályi-féle mechanikai iskolát.

Közéleti tevékenysége is jelentős volt: országgyűlési képviselő (1953–1974) és a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának tagja (1964–1974) volt.

1923-ban nősült meg. Felesége Némethy Ilma (1902–1972). Mindkét fia, ifj. Sályi István (1924) és Béla (1926) gépészmérnök és egyetemi tanár lett.

KITÜNTETÉSEI

Kossuth-díj (1953), Munka Vörös Zászló érdemrend (1961), Munka Érdemrend arany fokozata (1968), Magyar Népköztársaság Zászlórendje (1974), Miskolc város díszpolgára (1973), a Nehézipari Műszaki Egyetem tiszteletbeli doktora.

Sályi István emlékét őrzi az Miskolci Egyetemi tanácsteremben a róla készült olajfestmény (Csabai Kálmán alkotása), az aulában arckép Szász Endre *Életfa* porcelánfalán és egy bronz mellszobor (Varga Éva alkotása), Sályi István terem (I. előadóterem).

Iskolateremtő tevékenységének elismeréseképpen nevét viseli 2000 óta a Sályi István Gépészeti Tudományok Doktori Iskolája.

Miskolc városában utca van róla elnevezve az avasi városrész egyetemre néző oldalában, és egy emléktábla is van a Sályi utcában. A Gépipari Tudományos Egyesület 1973-ban *Sályi István-éremet* alapított tiszteletére.

FŐBB MUNKÁI

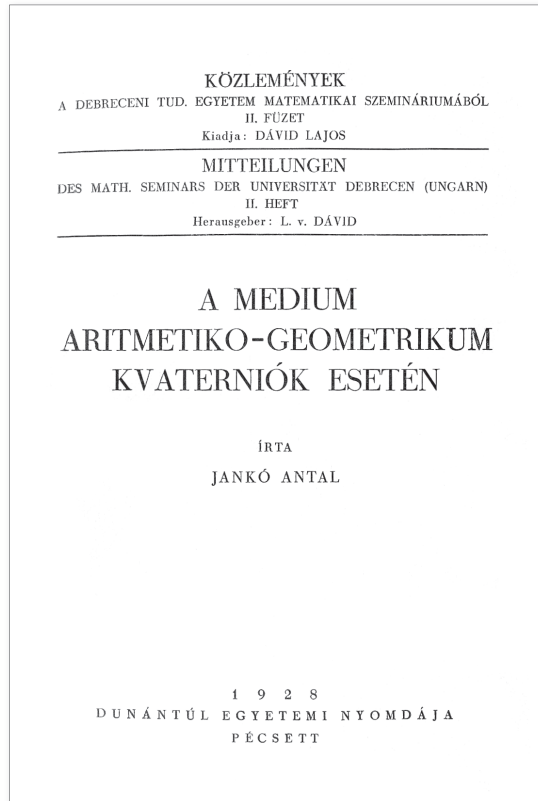
1. *Bolyai János geometriai axiomatikájának kiegészítése*. Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából (doktori értekezés) (Budapest: Athenaeum, 1927).
2. *A beton lassú alakváltozása*. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemre benyújtott doktori értekezés (Budapest: Magyar Anyagvizsgálók Egyesületének kiadása, 1935).
3. „Mennyiségtan”, in *Gépészeti zsebkönyv I.*, főszerk. PATTANTYÚS-ÁBRAHÁM Géza (Budapest: Egyetemi Nyomda, 1937), 9–116.
4. „Mechanika”, in *Gépészeti zsebkönyv I.*, főszerk. PATTANTYÚS-ÁBRAHÁM Géza (Budapest: Egyetemi Nyomda, 1937), 136–204.
5. „Szilárdságtan”, in *Gépészeti zsebkönyv I.*, főszerk. PATTANTYÚS-ÁBRAHÁM Géza (Budapest: Egyetemi Nyomda, 1937), 349–393.
6. *Szilárdságtan I–II*. (Miskolc: Nehézipari Műszaki Egyetem, 1950).
7. *Kinematika és Kinetika* (Miskolc: Nehézipari Műszaki Egyetem, 1951).
8. *Lengéstan* (Miskolc: Nehézipari Műszaki Egyetem, 1951).
9. *Statika* (Miskolc: Nehézipari Műszaki Egyetem, 1953).
10. „Addition to the theory of continuous girders”, *Acta Technica Hungarica* 7 nr. 1–2 (1953): 125–146.
11. *Szilárdságtani példatár I–II*. [FÁBER Gusztávval közösen] (Budapest: Tankönyvkiadó, 1957, 1961, 1964).
12. „Komplex változós függvények az elméleti rugalmasságtanban”, *Nehézipari Műszaki Egyetem magyar nyelvű Közleményei* 2 (1958): 5–28.
13. *Műszaki mechanika I. (A kinematika elemei)* (Budapest: Tankönyvkiadó, 1960, 1964, 1970, 1974).
14. *Dinamika I–II*. Nehézipari Műszaki Egyetem Miskolc jegyzete (Budapest: Tankönyvkiadó, 1964, 1965).
15. *Műszaki mechanika II. (A dinamika elemei)* (Budapest: Tankönyvkiadó, 1966).

2. Jankó Antal
Matematika–fizika szakos polgári iskolai tanár
(Budapest, 1901 – Budapest, ?)

Egyetemi tanulmányait a Debreceni Tudományegyetemen végezte matematika–fizika szakon. 1926-tól polgári iskolai tanár Budapesten, az Elnök utcai Polgári Fiúiskolában tanított. Az 1930/31. tanévben Zigány Ferencsel együtt tanított a budapesti VIII. kerületi Vörösmarty Mihály Gimnáziumban, ott, ahol a későbbiekben Hittrich József tanár, majd igazgató volt.

1928-ban doktorált Debrecenben.

Disszertációja: *A medium aritmetiko-geometrikum kvaterniók esetén* (1928). A disszertáció témájára Dávid Lajos hívta fel Jankó Antal figyelmét, mert ő is foglalkozott vele. Lagrange, Gauss, Schlesinger és Geppert vizsgálatai a komplex számok esetében tárgyalták a medium aritmetiko-geometrikum algoritmusának az elméletét. A disszertáció feladata ezen algoritmusoknak a kvaterniók esetében való tárgyalása volt.

5. kép. Jankó Antal disszertációja

MUNKÁJA

1. *A medium aritmetiko-geometrikum kvaterniók esetén*. Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából. Egyetemi doktori értekezés (Pécs: Dunántúli Egyetem Nyomdája, 1928).

3. Csada Imre Lajos

Tanítóképző intézeti tanár, igazgató
(Hódmezővásárhely, 1884–Budapest, 1955)

Elemi iskoláit és a Polgári Fiúiskolát Hódmezővásárhelyen végezte. Pápán a Tanítóképzőben szerezte meg a magyar nyelvű elemi népiskolai tanítói oklevelét 1903-ban, majd 1906-ban Budapesten a felső nép- és polgári iskolai tanítói oklevelét. 1906–1908 között a Pázmány Péter Tudományegyetemen bölcsészhallgató, és letette a tanítóképző intézeti tanárok részére előírt német nyelvvizsgát. 1908-tól a budapesti I. kerületi Áll. Gyakorló Elemi Tanítóképző Intézet tanára. Itt bizonyítványt kapott lelkiismeretes munkájáról.

1909-ben az Apponyi Kollégiumban tanítóképző intézeti tanári oklevelet szerzett. 1908–1911 között Máramaroszigeten tanító a községi Polgári Fiúiskolában, 1911 és 1919 között Modoron segéd-, majd rendes tanár az Állami Tanítóképző Intézetben.

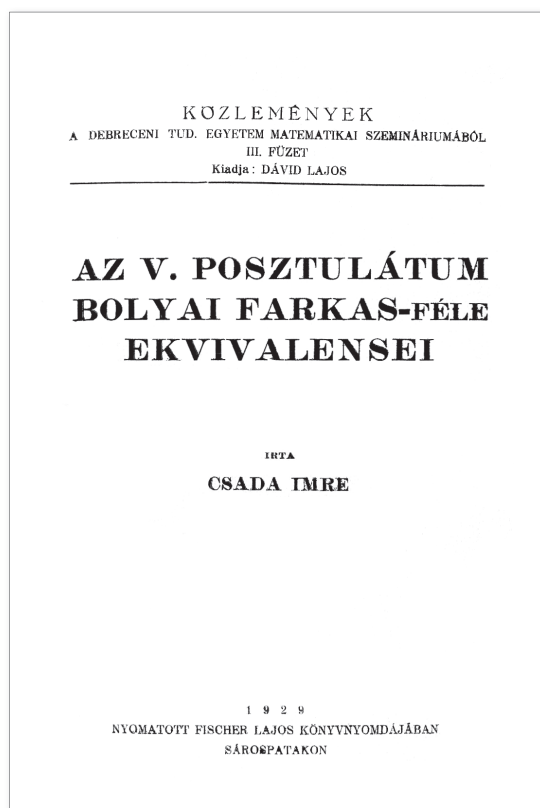
1909-től kezdve írta a cikkeket, és tűzött ki feladatokat a *Középiskolai Matematikai*, illetve a *Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapok*ban. Az I. világháborúban négy hónapig a 46. gyalogezrednél frontszolgálatos szakaszvezető, majd tartalékos. 1919 és 1929 között Sárospatakon az Állami Tanítóképző Intézetben mennyiségtan- és természettanár, majd az intézet igazgatója.

1926-ban Budapesten kiegészítő érettségi bizonyítványt szerzett a VI. ker. Kemény Zsigmond Reáliskolában. 1927–1928-ban a debreceni Tisza István Tudományegyetem hallgatója. 1929-ben doktorált mennyiségtanból, melléktárgyai elméleti fizika és kozmográfia voltak.

Disszertációja: *Az V. posztulátum Bolyai Farkas-féle ekvivalensei (1929)*. Ez a disszertáció Dávid Lajos Bolyai-kutatásaihoz kapcsolódott, és Bolyai Farkasnak a ma is igen fontosnak és egyik legmaradandóbbnak ítélt eredményével, a párhuzamossági axióma kilenc ekvivalens átfogalmazásával foglalkozik.⁵

Csada Imre 1929 és 1938 között Cinkotán az Állami Tanítóképző Intézet igazgatója volt. Itt geometria- és fizikatankönyvet, illetve „*Fizikai gyakorlatok*” címmel segédkönyvet írt a tanítóképzőbe járó 14–18 éves diákok számára.

⁵ Eredményeit felhasználta és irodalomként hivatkozott rá Szénássy Barna *A magyarországi matematika története a XX. század elejéig* című könyvében.

6. kép. Csada Imre disszertációja

1938-tól Budapesten az M. Kir. Állami Tanítóképző Intézetben volt tanár, majd címzetes igazgató. Csekő Árpáddal, Jeges Károllyal és Öveges Józseffel együtt állítottak össze egy kétkötetes fizikai kísérletgyűjteményt az általános iskolai tanárok számára.

1949-től a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem előkészítőjén fizikatanár, az 1952/53. tanévben a Budapesti Műszaki Egyetem esti tagozatának matematika- és fizikatanára.

Tagja volt a Matematikai és Fizikai Társulatnak, a Katolikus Tanügyi Tanácsnak. Matematikai és fizikai tárgyú cikkeket közölt a *Középszkolai Matematikai és Fizikai Lapokban* (IX–XVII. évfolyam)⁶ és a *Fizikai és Kémiai Didaktikai Lapokban* (VI. évfolyam), különféle hazai szaklapokban⁷ és külföldi szaklapokban.⁸ Németül, angolul, franciául és olaszul értett.

⁶ *Középszkolai Matematikai és Fizikai Lapok* 17. sz. (1909): 2–4; 17. 4. sz. (1909): 77–79, 17. 5. sz. (1910): 101–102; 17. 5. sz. (1910): 85–88; 2. 1. sz. (1925): 8–10; 3. 2. sz. (1926): 36–37; 4. 9–10. sz. (1928): 253–257; 5. 2. sz. (1928): 35–37; 9. 2. sz. (1932): 29–30, 13. 3. sz. (1937): 90.

⁷ *Néptanítók Lapja*, *Aero*, *Magyar Rádió Újság*, *Magyarság*.

⁸ *Periodico di Matematica* (Livorno), *Mathesis* (Liège), *Educational Time* (London).

Érdekesség, hogy Modoron az énektanítás megkönnyítésére egy nagyon egyszerű és praktikus taneszközt készített.

FŐBB MUNKÁI

1. „Az osztályozás matematikai elmélete”, *Máramarosszigeti Községi Polgári Fiúiskola Értesítője* (1901).
2. *Geometria I–II. a Tanítóképző Intézetek számára*, 1912.
3. *Mennyiségtan a Tanítóképző Intézetek számára* [MIKLÓS Gergellyel közösen], 1913.
4. *Az V. posztulátum Bolyai Farkas-féle ekvivalensei*. Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából. Doktori disszertáció (Sárospatak: Fischer könyvnyomdája, 1929).
5. „Az ellipszis kerület-számításával kapcsolatos didaktikai kérdések”, *Cinkotai Áll. Tanítóképző Intézet Értesítője* (1931).
6. *Számolás és mérés* (Sárospatak: Néptanítók Pedagógiai Kiskönyvtára Kiadóhivatal, 1937).
7. *Mennyiségtan a líceumok és leánylíceumok számára*, 3 kötet [KISS Józseffel közösen] (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1939).
8. *Fizikai gyakorlatok. Segédkönyv a tanító és tanítóképző intézetek számára. Útmutatás fizikai eszközök készítéséhez*, 1933.
9. „A fémek különböző hővezető képességének bemutatása”, *Fizikai és Kémiai Didaktikai Lapok* 6, 2. sz. (1935. december 11.).
10. *Fizikai kísérletek és eszközök* [ÖVEGES Józseffel, CSEKŐ Árpáddal és JEGES Károlyval közösen] (Budapest: Közoktatásügyi Kiadóvállalat, 1950).

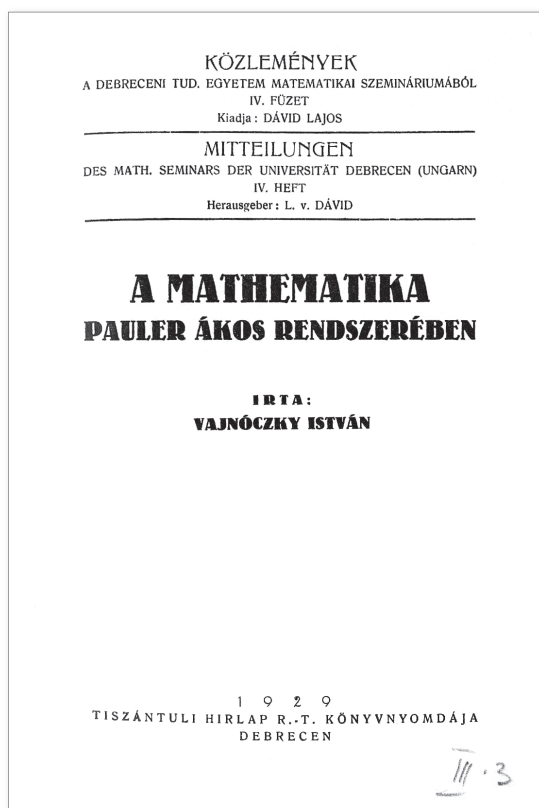
4. Vajnóczky István

Piarista pap, matematika–fizika szakos tanár
(Máramarossziget, 1882–Debrecen, 1931)

Iskoláit Máramarosszigeten kezdte el. Vácon érettségizett 1900-ban. Egyetemi és teológiai tanulmányait Kolozsváron folytatta. 1906-ban szerezte meg matematika–fizika szakos tanári diplomáját. 1904-től tanított mint piarista pap a budapesti, a debreceni (1907–1911), a kecskeméti és újból a Debreceni Piarista Gimnáziumban (1926–1931).

Vajnóczky István kitűnően képzett, kiváló tanár volt. Debreceni éveit sokat tett a matematika és fizika oktatásáért. Nagyon jó előadó-képességgel rendelkezett. Tudását állandóan gyarapította. Érdeklődött a matematika és filozófia határkérdései. Ebben a témában folytatta kutatómunkáját, és a disszertációjában foglalta össze eredményeit.

Disszertációja: *A matematika Pauler Ákos rendszerében*.

7. kép. Vajnoczky István disszertációja

Az értekezésben Pauler Ákos filozófiai rendszerének, illetve a matematikának a tudományban elfoglalt helyéről, tárgyáról és módszereiről alkotott véleményének megvizsgálása előtt, szükségesnek tartotta, hogy megadja a matematika fejlődésének a vázlatát, a görög matematikától kiindulva, az algebrán, az infinitézimális számításon, a halmazelméleten, az intuicizmus és a formalizmus harcán keresztül. Elemezte a filozófia tárgyát és felosztását, a tiszta és alkalmazott logikát, az etikát és az esztétikát, a metafizikát és különböző ideológiákat.

1929-ben avatták doktorrá a Debreceni Tudományegyetemen. 1924-től mint megbízott előadó tartott előadásokat a Debreceni Tudományegyetem Középiskolai Tanárképző Intézetében *Infinitézimális számítások* címmel. Előadásaira mindig nagyon pontosan felkészült és igen precízen tartotta.

Az iskolai munkája is kiemelkedő volt. A tanítási órákon szaktárgyait mosolygós derűjével nagyon meg tudta szeretetni a diákjaival. Kifogyhatatlan türelemmel, találmánysággal foglalkozott a gyengébbekkel is. Legnagyobb öröme az volt, ha munkáját siker koronázta. Szinte játszva tanította meg logikus gondolkodásra a kis- és nagydiákokat. Diákjai visszaemlékezésükben kiemelték, hogy úgy fejtett meg minden feladatot,

hogy nem volt a levezetésben hiba, mindig kijött a végeredmény. „*Na, nézzétek fiúk – mondta –, ezt így kell utánam csinálni!*” – emlékeztek vissza szavaira az öregdiákok. Iskolája jellemzése szerint: „*Olyan tudással rendelkezett, amellyel elismerést szerzett az iskolán kívül álló, szigorúan értelmezett szakmai körök előtt, de tudását tanítványaival mindig meleg kedéllyel, egyéni didaktikummal tudta közvetíteni.*”

1931. október 3-án hirtelen halt meg. Halála napjára még az egyik osztályt berendelte külön foglalkozásra.

MUNKÁJA

A matematika Pauler Ákos rendszerében. Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából. Egyetemi doktori értekezés (Debrecen: Tiszántúli Hírlap R. T. Könyvnyomdája, 1929).

5. Hittrich József

Iskolaigazgató, matematika-, tanulmányi felügyelő
(Komárom, 1890–Budapest, 1962)

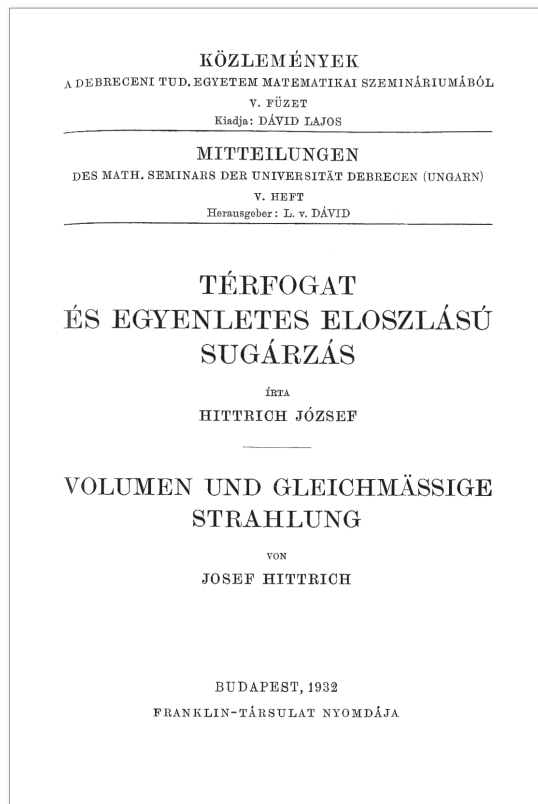
Felvidéki eredetű régi evangélikus családból származott. Szülei Hittrich János és Eder Anna voltak. Felesége Lencz Elvira (1891–1972), akitől fiai születtek: Hittrich József jogász és Hittrich János.

A Budapesti Tudományegyetemen szerzett matematika–fizika szakos tanári oklevelet 1913-ban, a Debreceni Tudományegyetemen doktorált 1931-ben.

Disszertációja: *Térfogat és egyenletes eloszlású sugárzás (1932)*. Az értekezésben egy felület két tetszés szerinti pontját összekötő távolságok középértékével, a valószínűség-számítási Poisson-problémával, a felületelméleti tételeknek az egyenletes eloszlású sugárzással való kapcsolatával és egy üreg térfogatának meghatározására vonatkozó gondolati kísérlettel foglalkozott.

Budapesten volt polgári iskolai tanár (1913–1921). A nagy háborúban az orosz harctéren katona, telefonos tiszt volt. Utána a soproni katonai Főreáliskolában tanított (1918–1919), majd a budapesti IV. kerületi Főreáliskola, illetve az Eötvös József Gimnázium tanára (1921–1941) és igazgatóhelyettese, a budapesti VIII. kerületi Vörösmarty Mihály Gimnázium tanára és igazgatója (1941–1947) és ugyanott a Dolgozók Gimnáziumának igazgatója (1945–1949) volt. 1936 és 1941 között a Budapesti Tankerület Gimnáziumainak matematikából tanulmányi felügyelője volt, majd 1946-ban a fővárosi gimnáziumok általános felügyelője lett. 1949. évi nyugdíjaztatása után a pedagógus-továbbképzésben és a Műszaki Egyetem oktatómunkájában vállalt feladatokat addig, amíg egészségi állapota azt engedte.

Jelentős szerepet játszott a két világháború közötti természettudományos oktatás megreformálásában, a harmincas-negyvenes évek ismert és kiemelkedő matematika–fizika tanára volt. Az Országos Közoktatási Tanács megbízásából több tankönyvet lek-

8. kép. Hittrich József disszertációja

torált és bíralt. Magyarországon ő szervezte meg 1945-ben az első Dolgozók Gimnáziumát a Vörösmarty Mihály Gimnáziumban.

Az 1970/71. évi évkönyvben iskolája így jellemezte:

„Küzdelmes időkben, a második világháború hazánkat is magával sodró hónapjaiban került az iskola élére, miután előzőleg, mint az Eötvös József Gimnázium igazgatóhelyettese, mint fizika tanulmányi felügyelő, s mint több ízben érettségi vizsgaelnök szerzett sokoldalú tapasztalatokat, s bizonyította be pedagógia felkészültségét, rátermettségét a vezetésre.

Soviniszta egyoldalúságtól mentes rendületlen magyarság, mély humanizmus és alapos tudás jellemezte őt nemcsak tudományosan is művelt szaktárgyai, a matematika és a fizika terén, hanem az irodalom, a művészet, különösen a klasszikus zene világában is.

Figyelme mindenre kiterjedt, intézkedéseiben gyors elhatározás és fáradtságot nem ismerő aktivitás érvényesült. A fasiszta fajüldöző törvények idején még az ilyen szellemben működő minisztériumi érettségi elnökkel szemben is megvalósította humanus, igazság szerető elveit, s megvédte veszélyeztetett kiváló növendékeinket.

S alig szilárdultak meg a felszabadulást követő első hónapokban a tanítás kedvező feltételei, Hittrich József megvalósította régi álmát, s az országban legelsőként megindította iskolánkban 1945 őszén a tanulmányaikban saját hibájuk nélkül abbamaradt felnőttek részére esti Dolgozók Gimnáziumát.”

Ennek előkészületeit az akkori íróársak közül a *Nyugat* egyik alapítója, Fenyő Miksa, az „*Elsodort ország*” című regényes korrajzában örökítette meg:

„Erős, jó ember volt, belőle erő és nyugalom áradt mindazokra, akik vele dolgozhattak. Emberi vonásai közül a legjellemzőbb az volt, hogy bár késő éjszakáig végezte igazgatói és tudományos munkálkodását, reggelente frissen, teljes testi-lelki kiegyensúlyozottsággal lépett ki a lakásból a szomszédos igazgatói irodába, s attól a perctől kezdve ő volt az az ember, akit senki és semmi nem zavart, aki mindenkinek a rendelkezésére állt, aki sohasem hivatkozott elfoglaltságára, mert mindennél fontosabbnak tartotta a rábízott emberi közösséggel való törődést.” (1970/71. évi évkönyv, Péch Zoltán)

Embermentő tevékenységért megkapta az izraeli Yad Vashem Intézetől a „*Világ igaza*” elismerést.

FŐBB MUNKÁI

1. *Térfogat és egyenletes eloszlású sugárzás*. Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából. Egyetemi doktori értekezés (Budapest: Franklin Társulat Nyomdája, 1932).
2. „Adatok a Wien-féle eltolási tengely elmélethez”, *Mathematikai és Természettudományi Értesítő* 50 (1934): 350–365.
3. *Budapesti Székesfőváros VIII. kerületi Községi Vörösmarty Mihály Gimnáziumának Évkönyve az 1942/43 iskolai évről* (Budapest, 1943).

6. Jelita (Woyciehowsky) József

Matematika–fizika szakos középiskolai tanár, matematikatörténész,
egyetemi magántanár
(Budapest, 1899 – Budapest, 1944)

Lengyel eredetű családból származott, de édesapja már erdélyi születésű volt és Budapesten volt banktisztviselő. Édesanyja, Nuridsán Mária erdélyi örmény eredetű kereskedőcsalád lánya volt. Négyen voltak testvérek, Vilmos öccsével együtt 1932-ben a kimondhatatlan Woyciehowsky nevet a jelitai előnévvel együtt Jelitaira magyarosították.

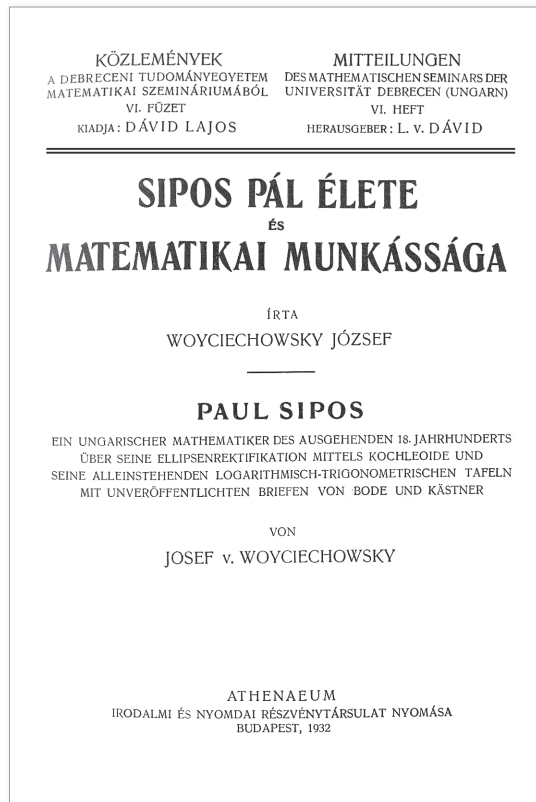
Felesége, dr. Lajos Mária a II. kerületi Tanítóképző Intézet tanára volt, aki a tanítóképzés és a nőnevelés problémáival foglalkozott.

Középiskolai tanulmányait a budapesti Tavaszmező utcai gimnáziumban végezte, 1907-ben érettségizett. A Budapesti Tudományegyetemen és a Műegyetemen tanult

tovább. 1912-ben szerezte meg a matematika–fizika szakos középiskolai tanári oklevelet. Különbéféle budapesti gimnáziumokban tanított. Tanított a Szent István Reálgimnáziumban, ahol a könyvtárosi funkciót is ellátta. A II. ker. Toldy Ferenc Főreáliskolában tanított matematikát és gyorsírást, majd 1941-től 1944-ig, vagyis haláláig, az óbudai Árpád Gimnázium matematikatanára volt. Az Árpád Gimnázium még a 21. században is szerepelteti a honlapján, mint az iskola kiváló matematika- és geometriatanárát.

1932-ben doktorált a Debreceni Tudományegyetemen.

Disszertációja: *Sípos Pál élete és matematikai munkássága*. Ez a munka tekinthető fő művének és még ma is érdeklődésre tart számot.

9. kép. Woyciechowsky József disszertációja

Idézzük Sípos Pálról szóló disszertációjának Renner János által készített értékelését a *Protestáns Tanügyi Szemléből*.⁹

„Nemrég egy igen értékes művel gyarapodott a magyar matematikai irodalom. Szerzője a magyar matematika történetének kutatásával foglalkozik, s e művében Sípos Pálnak, Kazinczy kortársának és barátjának életét és munkásságát tárgyalja. Ha régi kiváló matematikusokról esik szó, rendszerint a két Bolyaira gondolunk, holott akad még több kiváló tudós is. Sípos Pál munkássága terjedelmében és jelentőségében mögötte marad a Bolyaiak alkotásainak, mindamellett érdemes vele behatóan foglalkozni, mert igen értékes munkása volt nemzeti kultúránknak, s neve méltán sorolható a nemzetközi tudományos világok szélesebb körben ismert tudósa mellé. A protestáns tanárokat még közelebről is érdekelheti Sípos Pál egyénisége és munkássága: Sípos református ember volt, református iskolában, Szászvárosban és Sárospatakon tanított, és mint tordosi prédikátor végezte be életét.

A Sípos Pálról írt monográfia első része életrajz. A szerző fáradságot nem kímélve, igen nagy gonddal kutatta fel mindazokat az eredeti forrásokat, amikből adatokat meríthetett; az irodalmi forrásokon kívül hazai és külföldi levéltárakban is végzett nyomozásokat, s a felhasznált forrásokat lábjegyzetben mindenütt pontosan megjelölte. A 65 oldalra terjedő életrajz azonban nem száraz adathalmaz, mert ügyesen van csoportosítva, s jól kiemelkednek a lényeges mozzanatok. Igen jól jellemzi azt a környezetet, amelyben Sípos ifjú éveit töltötte: megismerkedünk külföldön járt matematika tanárával, Kováts Józseffel, majd a tudós Teleki grófokkal, akikkel Sípos külföldi tanulmányi éve alatt és később is érintkezett. Az életrajz Síposnak tudományos, tanári és prédikatori működésére egyaránt kiterjeszkedik, s mint költőt, és mint filozófust is – Kantnak követőjét – jellemzi. A könyv második része (66–69. oldal) Síposnak német és latin nyelven írt értekezéseit ismerteti. Legnevezetesebb az az értekezés, amelyet a berlini Tudományos Akadémia 1795-ben aranyéremmel tüntetett ki. Ez az értekezés a Sípos-féle izometrikus görbével (újabb elnevezés szerint kochleoiddal), körméréssel és az ellipszis rektifikációjával foglalkozik. A monográfia szerzője mindezek ismertetésénél az elavult matematikai kifejezésmódot a maival helyettesíti, s így könnyen érthetővé teszi. Különösen az ellipszis rektifikáló eljárást veti alá részletes kritikai vizsgálatnak; a Sípos-féle eljárást használhatóság és pontosság szempontjából összehasonlítja vagy 40 régebbi és újabb eljárással, s ebből kiderül, hogy a Sípos-féle módszer, még ma is, a legjobbak közé tartozik. E kritikai tárgyalásból tűnik ki különösen az a széleskörű matematikai felkészültség, amivel a monográfia szerzője feladatának megoldásához hozzáfogott; igen alaposan ismeri a matematika történetét, és az európaiakon kívül arab és japán tudósokra is hivatkozik. Kellő figyelemben részesíti Síposnak több értekezését is; azok főleg sajtóságos trigonometria táblákkal foglalkoztak.

⁹ RENNER JÁNOS, „Woyciechowsky József: Sípos Pál élete és matematikai munkássága”, *Protestáns Tanügyi Szemle* (1933): 114–115.

A mű 101–110. oldalain rövid németnyelvű kivonatot találunk, s a függelék Bode és Kästner német professzoroknak Síposhoz intézett, s eddig még nem publikált leveleit hozza.

A könyv általában tömör, szabatos, könnyen érthető stílusával tűnik ki; s a mellett jól áttekinthető. Meglátszik, hogy a szerző nagy kedvvel és kiváló hozzáértéssel foglalkozott a tárggyal, s úgy dolgozta azt fel, ahogy Sípos Pálnak mélyenjáró és eredeti alkotó szelleme megérdemli.

Melegen ajánlom e művet matematikusok, a magyar tudomány története iránt érdeklődők, s a tanári könyvtárak öreinek szíves figyelmébe.”

Mind a debreceni (1938), mind a budapesti (1942) tudományegyetem magántanárává habilitálta. Mindkét egyetemen matematikatörténetet adott elő. Európa 23 államában járt, és matematikai kongresszusokon tartott a matematika magyarországi történetéről előadásokat, pl. 1936-ban Oslóban a X. Nemzetközi Matematikai Kongresszuson. A matematikatörténetnek és a csillagászatnak volt a kiváló művelője. Számos tanulmányt írt a hazai matematika történetéről. Munkái levéltári gyűjtésein alapultak. Feltárta a magyarországi csillagászat történetére vonatkozó adatokat. Elsőként dolgozta fel Pühler Kristóf munkásságát, akinek 1563-ban kiadott geodéziai munkájának magyar fordítása csak később jelent meg.

Sípos Pál életének és munkásságának kutatása mellett foglalkozott a Telekiek munkásságával, a Bernoulliak magyarországi kapcsolataival, a Bolyaiakkal, Gauss és Encke magyar vonatkozásaival. Ő volt az, aki 1938-ban megtalálta Bolyai Jánosnak a nagy-szebeni katonai parancsnokság által kiadott útlevelét, amely tartalmazza Bolyai János személyleírását.

1944 őszén nem akarta elhagyni Budapestet. Október 2-án nagy ködben utazott a HÉV-vel haza Óbudáról, amikor légiriadó miatt az utasokat leszállították a járműről. Így gyalog, elgondolkozva folytatta útját hazafelé a síneken. Ekkor már rosszul látott, igen erős szemüvege éppen sérült volt, így egy régi gyengébb szemüveget viselt. A HÉV a féket kiengedve gördült a végállomás felé, és a ködben későn fékezve halálra gázolta.

Fiatalkorában szívesen sportolt. Édesapja az MTE egyik alapító tagja volt. Szeretett kirándulni, evezni, teniszezni.¹⁰

FŐBB MUNKÁI¹¹

1. *Sípos Pál élete és matematikai munkássága*. Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából. Doktori disszertáció (Budapest: Athenaeum, 1932).

¹⁰ Munkáiból Gazda István vezetésével digitalizáltak a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai. Munkájára Szénássy Barna is hivatkozott *A magyarországi matematika története a XX. század elejéig* című könyvében.

¹¹ Műveinek teljes jegyzékére vö. GAZDA István, *Jelítai Wojciechowsky József (1889–1944) matematika-történész, csillagásztörténész, egyetemi magántanár rövid életrajza és tudománytörténeti publikációinak bibliográfiája*, A Magyar Tudománytörténeti Intézet tudományos közleményei 49 (Budapest, 2015).

2. „Csokonai Vitéz Mihály a matematikáról”, *Matematikai és Fizikai Lapok* 11, 1. sz. (1934): 2–3.
3. „Bernoulli Dániel és János egykorú Teleki útinaplók és levelek tükrében”, *Matematikai és Fizikai Lapok* (1936): 142–160.
4. „Zur Geschichte der Mathematik in Ungarn”, *Archeion* (1936): 350–354.
5. „Clairaut, La Condamine, d’Alembert és kortársaik egykorú Teleki útinaplók tükrében”, *Matematikai és Fizikai Lapok* (1937): 173–199.
6. „Csernák László”, *Debreceni Szemle* (1937): 153–159.
7. „Bolyai Farkas arcképéhez”, *Matematikai és Fizikai Lapok* 45 (1938): 200–203.
8. „Gauss és Encke levelek az Országos Levéltárban”, *Matematikai és Természettudományi Értesítő* 57, 1. sz. (1938): 136–144.
9. „Bernoulli Dániel és Clairaut levelei Teleki József grófhoz”, *Matematikai és Természettudományi Értesítő* 57, 2. sz. (1938): 501–508.
10. „Önéletrajzi részletek Bolyai János Üdvtanában”, *Matematikai és Természettudományi Értesítő* 58, 1. sz. (1939): 35–40.
11. „Bolyai János 1849. május 13-án kelt jelentéstervezete”, *Matematikai és Természettudományi Értesítő* 58, 3. sz. (1939): 708–715.
12. „Csillagászati eszközök és adatok a magyar szerző könyvében 1563-ban”, *Csillagászati Lapok* (1938): 22–26.
13. „Levéltári adatok a csillagászat hazai történetéhez”, *Csillagászati Lapok* (1938): 85–92, 137–142.
14. „Adatok Gauss asztronómiai munkásságának elemzéséhez”, *Csillagászati Lapok* (1940): 49–61.
15. „Nagy Károly (1797–1868) és bicskei csillagvizsgálója”, *Csillagászati Lapok* (1941): 81–105.

7. Barna Béla

Egyetemi tanár, a tudományok doktora
(Máramarossziget, 1909 – Debrecen, 1990)

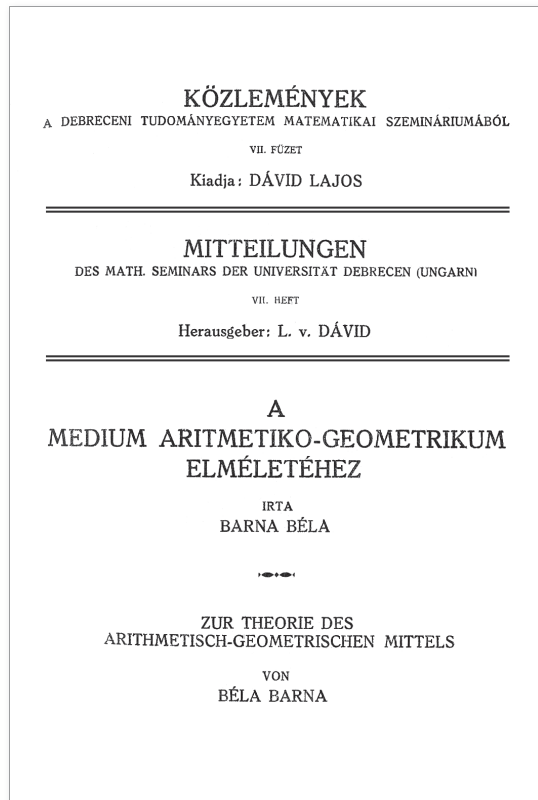
Barna Béla a 20. századi tudós tanárok egy jellegzetes képviselője volt. Pedagóguscsaládból származott, édesapja és anyai nagyapja publikáló néptanítók voltak. Szülei Barna Jenő és Bökényi Ida.

Iskolai tanulmányait szülővárosában, Máramarosszigeten kezdte el. Itt tanult a Pia-rista Gimnáziumban. Az első világháború után a Barna család Nyírszőlőre költözött. Innen járt be Barna Béla a Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Főgimnáziumba. Osztályfőnöke Szalay Sándor, a kiváló matematika- és fizikatanár volt, aki fizikai kísérleteivel korának messze kimagasló tudós tanára volt. Német nyelvre pedig Benigny Andor, a Debreceni Református Kollégium későbbi tanára tanította. 1926-ban érettségizett jó eredménnyel. Utána a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudomá-

nyi Karára iratkozott be. Itt főképpen matematikát, fizikát és kémiát hallgatott kiváló tanároktól, mint pl. Fejér Lipót, Rados Gusztáv, Tangl Károly, Fröhlich Izidor. Közben szülei Debrecenbe költöztek, így alapvizsgájának letétele után, 1928-tól a debreceni tudományegyetemen folytatta tanulmányait. 1931-ben szerezte meg matematika–fizika szakos középiskolai tanári oklevelét.

1932-ben doktorált Dávid Lajosnál.

Disszertációja: *A medium aritmetiko-geometrikum elméletéhez*. Ez a disszertáció is Dávid Lajos kutatásaihoz kapcsolódott. A dolgozat első részében összefoglalta az eddig elért tudományos eredményeket, majd újabb tételeket mondott ki és bizonyított.

10. kép. Barna Béla disszertációja

A Debreceni Tudományegyetemen fizetési állásra nem számíthatott, ezért elvállalta 1931-től a díjtalan egyetemi gyakornoki, majd a fizetéstelen tanársegédi beosztást. Tartott előadásokat a Tanárképző Intézetben klasszikus algebra, analízis és analitikus geometria tárgykörökből a matematika–fizika és matematika–kémia szakos tanárjelöltek számára. A fiatal oktató közreműködésével készült el a témákról a tanulást előse-

gító jegyzet. Középiskolai tanári állást 1935-ben kapott a Nagykállói Gimnáziumban. 1941-től a debreceni Fazekas Mihály Gimnázium tanára. Az 1942/43. tanévet a bécsi *Collegium Hungaricum*ban töltötte el ösztöndíjjal. A második világháború idején többször volt katona, először a debreceni gépkocsizó vonatosztálynál, majd a Dunántúlon és Ausztriában, ahol 1945-ben Passau mellett hadifogságba került. 1946 áprilisában szabadult ki. Hazatérése után folytatta középiskolai tanári munkáját, de közben a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Intézetében külső előadó. 1951-től az egyetem alkalmazottja, 1951 és 1953 között adjunktus, 1953–1970 között docens, 1970-től egyetemi tanár a Valószínűségi számítási és Alkalmazott Matematikai Tanszéken. 1965–1966-ban az egeri Pedagógiai Főiskola Matematika Tanszékén tanszékvezető tanár mel-lékállásban. 1976-ban nyugdíjazták, de mint a *Publicationes Mathematicae* (Debrecen) főszerkesztője még egy évtizedig bejárt az egyetemre.

KITÜNTETÉSEI

Oktatásügy Kiváló Dolgozója, Emlékplakett a TTK 25. évfordulója alkalmából (1975), Munka Érdemrend ezüst fokozata (1976).

Tudományos fokozatai: kandidátus (1957), tudományok doktora (1970).

14 tudományos dolgozata és 2 jegyzete jelent meg. Tudományos kutatásainak két iránya volt:

1. a medium aritmetiko-geometrikum elmélete és
2. az iterációelmélet.

Az első téma egyetemi doktori disszertációjának volt a kutatási iránya. Eredményei a legrangosabb folyóiratban, a *Journal für die reine und angewandte Mathematik*ban jelentek meg. Az iterációelméletben elért eredményeivel megelőzte korát, ma az iterációelméleti könyvek alapvetőnek tekintik munkásságát. Tanítványai, disszertánsai számára is ebből a témából tűzött ki igen ötletes témákat megoldásra.

Barna Béla oktatói munkáját minden szinten kiválóan minősítették. Már Dávid Lajos professzor, a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szeminárium igazgatója, 1940-ben a következőképpen jellemezte: „*Előadásaiban különösen szép eredményeket ért el az átlagost messze felül múló didaktikai tehetsége és alapos szakismerete révén.*”

Középiskolai tanári munkájánál imponálóan tartották tárgyi tudását. Tanítási óráira alaposan, lelkiismeretesen készült fel. Órái tervszerűek, mintaszerűek voltak. Ezt mutatják fennmaradt óravázlatok is. Igen ügyesen kísérletezett fizikaóráin. Jó gyakorlati érzékkel, technikai tudással rendelkezett. Magyarázata világos és tömör volt. A tanulókat is bevonta a közös órai munkába. Tanításának eredménye igen jó volt, tanítványai szerették, becsülték. Színes egyénisége, a tárgyai iránti szeretet felébresztése, a korszerű tanítási módszerek, a közvetlen tanár-diák viszony, ami a tanítási órán kívül is fennállt, volt sikerének titka. Igazságosan osztályozott, viszont megkövetelte a tudást.

Hosszú középiskolai gyakorlatának hatása egyetemi oktatói-nevelői munkájában is érezhető volt. Tanított klasszikus algebrát, matematikai analízist, elemi matematikát, illetve az 1960-as évek végétől vegyészeknek matematikát.

Órái hangulatosak voltak. Tárgyait meg tudta szeretetni. Lassan és nyugodtan magyarázott, kontaktust tartott a hallgatósággal. Tudott olvasni a diákok arcáról. Ha azok valamit nem értettek meg, akkor megpróbálta más irányból megközelíteni a témát, hogy azt világosabbá tegye. Tanári, illetve a Kossuth Gyakorló Gimnáziumban szerzett szakfelügyelői tapasztalatait megosztotta a tanárjelöltekkel. Matematika-szaktanársági órái, didaktikai gondolkodásmódja a tanárjelöltek százaira gyakorolt döntő hatást.

Szikár, szűkszavú ember volt, aki kollégáival szemben tartózkodóan viselkedett. Mind a szellemi, mind a fizikai munkában hallatlanul nagy munkabíró képességgel rendelkezett. A hallgatókkal szemben oldottabban viselkedett, közvetlenebb volt. Jól megoldott problémáért jutalmazta őket. Azt is megtette, hogy a táblánál dolgozó hallgató helyére beülve beírta annak füzetébe a táblai produkciót. Volt egy híres „kockás” füzete, amelybe a problémákat jegyezte fel.

Józan és reális gondolkodású ember volt, kissé konzervatív, a modernizmust elvetette. Nagy szeretettel ragaszkodott édesanyjához, Ida mamához. Hívó református volt. Szabad idejében sokat sétált, sétáltatta kutyáját, kirándult, kertészkedett.

Jó humorérzéke volt. Köpenyére B^3 volt hímezve, utalva becenevére: Bunyó Barna Béla.

FŐBB KÖZLEMÉNYEI

1. *A medium aritmetiko-geometrikum elméletéhez*. Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából. Doktori értekezés, 1932.
2. „Über die Divergenzpunkte des Newtonschen Verfahrens zur Bestimmung von Wurzeln algebraischer Gleichungen I–IV”, *Publicationes Mathematicae* 3 (1953): 109–118, 4 (1956): 384–397, 8 (1961): 193–207, 14 (1967): 91–97.
3. „Über die Iterationen reeller Functionen I–III”, *Publicationes Mathematicae* 7 (1960): 16–40, 13 (1966): 169–172, 22 (1975): 269–278.

8. Bujdosó Ernő Imre

Matematika–fizika szakos középiskolai, tanítóképző intézeti tanár,
fizika-szakfelügyelő
(Debrecen, 1908–Debrecen, 2001)

Gyermekkorát Okányban töltötte, ott végezte az elemi iskoláit. Középfokú tanulmányait a Debreceni Református Gimnáziumban kezdte, majd Mezőtúron a Református Gimnáziumban folytatta. 1926-ban érettségizett, és ezután a debreceni Tisza István Tudományegyetemre iratkozott be matematika–fizika tanári szakra. 1930-ban a Müncheni Tudományegyetem Röntgen Kristallográfia Tanszékének ösztöndíjasa. 1930-tól

a szeghalmi Péter András Gimnázium Diákotthonában lett internátusi felügyelő tanár. Tanári diplomáját 1932-ben kapta meg, 1934-ben doktorált.

Disszertációja: *A matematika didaktikája Bolyai Farkasnál*. Szóbeli vizsgálatát pedagógiából, filozófiából és matematikából tette le. Témája Dávid Lajos Bolyai-kutatásaihoz kapcsolódott.

Dr. Vekerdi Béla a következőképpen méltatta:¹²

„Bujdosó Ernő értekezése sokoldalú tudósunkat, Bolyai Farkast, egy kevésbé ismert oldaláról mutatja be. Címe többet sejtet ugyan, mint amennyit az értekezés nyújt, de így is nagyon érdekes és értékes vonásokkal egészíti ki Bolyai Farkas képét. A mű első része rövidre fogott, de ügyes történelmi áttekintést nyújt a matematikai oktatás fejlődéséről. Majd előadja a modern matematikai oktatás általánosan elfogadottnak mondható négy főelvét a következőkben:

- I. a térszemlélet állandó fejlesztése és felhasználása,
- II. a funkcionális szemlélet és gondolkodás vezérszerepe,
- III. valódi alkalmazások bőséges tárgyalása,
- IV. az elméleti értékek fokozatos érvényesítése,

és kimutatja, hogy Bolyai Farkasnál már mind a négy főelv megtalálható, úgy-hogy »Bolyai a modern matematikai oktatás előhírnöke, és pedig nem egyes reformgondolatokkal, hanem az idetartozó főelvek totalitásával«.

Végül röviden arra mutat rá, hogy egyetemes didaktikai elvek mennyiben lelhetők fel Bolyainál.

Az értekezés megírására közvetlen impulzust – úgy látszik, Dávid Lajosnak a Magyar Paedagógia XXX. évfolyamában megjelent értékes cikke szolgáltatta (Bolyai Farkas és a matematikai oktatás reformja). Dávid professzor említett cikkében a következőt mondja: »Az előbbi idézetek nem merítik ki mindazt, amit Bolyai Farkastól, mint didaktikustól tanulhatunk. Mellőztünk mindent, ami behatóbb matematikai tárgyalást kíván. Érdemes munka volna mindezt ki-merítően feldolgozni.«

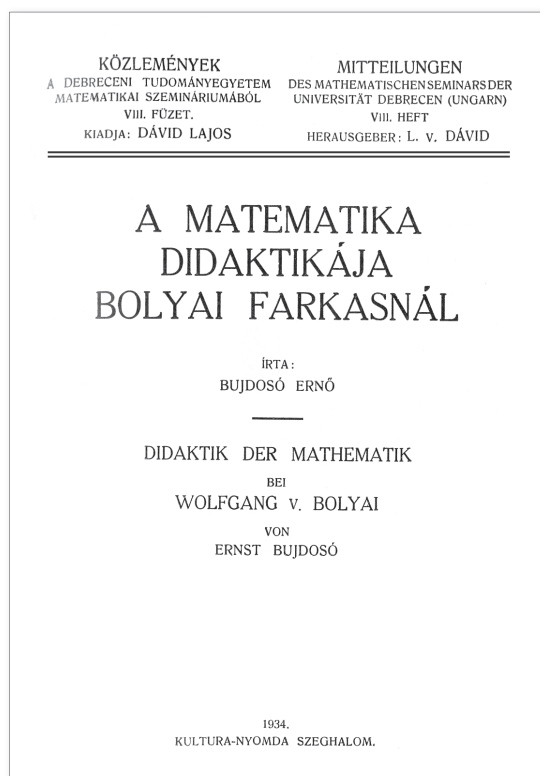
A matematikus olvasók bizonyára szívesen látnák, ha Bujdosó Ernő, akinek értekezése úgy Bolyai Farkas munkáinak, mint az idevonatkozó irodalomnak széleskörű tanulmányozására mutat: Dávid professzor célkitűzéseinek megfelelően a téma mélyebbre ható feldolgozására is vállalkoznák.¹³

1939-ben szerezte meg második tanári diplomáját történelem szakon. Így Szeghalmon történelmet és kémiát is tanított a gépírás, a matematika és a fizika mellett, illetve vezette az iskola természettudományos önképzőkörét, ahol a diákok a természettudományok és a technika legújabb eredményeivel is megismerkedtek. Ennek az önképzőkörnek volt tagja Fényes Imre.¹⁴ Tanítványai közül több kiváló orvos, gyógyszerész,

¹² *Protestáns Tanügy Szemle* (1934): 170.

¹³ Szénássy Barna lábjegyzetben hivatkozott *A magyarországi matematika története a XX. század elejéig* című könyvében Bujdosó Ernő disszertációjára.

¹⁴ Fényes Imre (1917–1977) elméleti fizikus, egyetemi tanár, a fizikai tudományok doktora.

11. kép. Részlet Bujdosó Ernő disszertációjából

mérnök, mezőgazdász és tanár került ki. Népművelő előadásokat tartott, részt vett az András-bálok rendezésében. Lélektani vizsgálatokat végzett az 1. osztály tanulóin, amely cikk formájában is megjelent a *Protestáns Tanügyi Szemlében*. „*A film és nevelés címmel*” is írt cikket a *Protestáns Tanügyi Szemlébe* (1935). Az 1938 és 1940 közti időszakban többször teljesített katonai szolgálatot. Nagy Miklós igazgató kezdeményezésére debreceni iskolákban látogatott órákat.

1942-ben a Pápai Református Kollégium Gimnáziumába került Ördögh László helyére. 1946-ban visszajött Debrecenbe, ahol a Gyakorló Gimnázium tanára lett. 1954–1960 között a debreceni Fazekas Mihály Gimnáziumban tanított, majd középiskolai fizika-szakfelügyelő lett. Folytatta tudománytörténeti kutatásait, feldolgozta Károly Irén (1854–1929) fizikus és a rádiótechnika egyik magyar úttörőjének életét és munkásságát. 1959-ben Szegeden, a fizikatanárok vándorgyűlésén tartott róla előadást. Cikkei a *Protestáns Tanügyi Szemlében*, az *Országos Középiszkolai Tanáregyesület Közlönyében*, a *Fizikai Szemlében*, az *Élet és Tudományban* jelentek meg. Debrecenben bekapcsolódott az atomfizikai kutatásokba is.¹⁵

¹⁵ Két dr. Bujdosó Ernő fizikus nevével találkoztam Debrecenben. Igyekeztem tevékenységüket szétválasztani.

Kiváló szakmai és pedagógiai munkásságának elismeréseként a debreceni Tanítóképző Intézetbe nevezték ki főiskolai tanárnak. 1968-ban ment nyugdíjba. 1982-ben aranydiplomát kapott.

Érdekes Bujdosó Ernőnek Dávid Lajosra való visszaemlékezése, amit Kulcsárné Kalamár Zsuzsanna szakdolgozóm számára adott.

„1926 szeptemberében iratkoztam be a debreceni egyetemre, matematika-fizika szakra. Ebben az időben még kevesen voltunk: mindössze két harmadéves, öt másodéves hallgató volt előttünk, és mi elsőévesek sem voltunk többen tíznél. Minthogy az egyetem jelenlegi épülete még nem volt meg, a különböző intézetek, szemináriumok különböző épületekben nyertek elhelyezést. A legtöbb tárgy a Református Kollégiumban kapott helyet, de a matematika az Arany János utcában, az ún. Csanak házban, az egyik emeleten kapott helyet. Az egyik helyiség volt a tanterem, a másik Dávid professzor szobája. Ebben az időben minden matematikai stúdiumot ő adott elő, ő vezette a szemináriumokat is. Budapesten lakott, csak néhány napra jött le Debrecenbe hetenként. Ilyenkor a tanári szobája volt a lakószobája is.

Legkedvesebb témája az infinitézimális számítás és a függvénytan volt, ennek ellenére ebben az időben ő adta elő a valószínűségszámítást, vagy pl. az ábrázoló geometriát is. Az 1926/27-es tanévben Bolyai geometriát adott elő, de ebből a tárgyból olyan gyengén vizsgáztak a hallgatók, hogy ezután csak speciálkollégiumokon, szemináriumokon foglalkozott az e tárgy iránt érdeklődő hallgatókkal. A szobáját nagy matematikusok képeivel díszítette.

Dávid professzor egyébként igen közvetlen kapcsolatot tartott fenn hallgatóival. Nem tűrte pl. azt, hogy méltóságos úrnak szólítsák. Nem is annyira szerénységből tette ezt, mert többször is hallottam tőle a következő kijelentést: »Méltóságos úr akárki lehet Magyarországon, de matematikaprofesszor nem!« (Ugyanis ebben az időben az egyetemi tanároknak a méltóságos cím járt.)

Később, amikor Debrecenbe költözött, Simonyi út 6 sz. alatt lakott. A lakásán is mindig szívesen látta hallgatóit a problémáikkal.

Én pedagógiából doktoráltam Dr. Mitrovics Gyula professzornál. Doktori disszertációm címe: A matematika didaktikája Bolyai Farkasnál. Így természetesen felkerestem Dávid Professzort is, és tanácsait, segítségét kértem munkámhoz. Ő azonban kijelentette, hogy csak abban az esetben hajlandó támogatni, ha disszertációm a Matematikai Szeminárium kiadványai között jelenik meg. Minthogy a pedagógia professzorának nem volt ellene kifogása, így valóban a Matematikai Szeminárium Közleményeiben jelent meg a disszertációm 1934-ben. És sok támogatást kaptam tőle megírásához. Sőt, később megjelent munkáiban is úgy emlegetett, mint aki Bolyaival foglalkozott. Ezek az érdekesebb emlékeim Dávid Lajosról.”

FŐBB MUNKÁI

1. *A matematika didaktikája Bolyai Farkasnál*. Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából (Szeghalom: Kultur Nyomda, 1934).
2. „Lélektani vizsgálatok a reálgimnáziumban”, *Szeghalmi Péter András Reálgimnázium Értesítője 1933/34*, 106–117.
3. „Leányinternátus fiú középiskola mellett”, *Protestáns Tanügyi Szemle* (1934): 204–208.
4. „Film és nevelés”, *Protestáns Tanügyi Szemle* (1935): 214–218.
5. „Károly Irén fizikai munkássága”, *Fizikai Szemle* 10, 1. sz. (1960): 3–6.